

Türkiye Krizden Uzaklaştı mı? Ricardian Bakış Açısıyla Bir Değerlendirme: Aralık 1999-2005*

Yrd. Doç. Dr. Cem Mehmet BAYDUR

Muğla Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, MUĞLA

ÖZET

Türkiye son zamanlarda borçlardaki artıştan ve cari işlemler dengesi açısından rahatsızdır. İç ve dış borçlardaki artışın yeni bir krize dönüşme olasılığının olup olmadığı çok tartışılmaktadır. Bu makalede amaç, mali yaklaşım modelinin kavramlarını kullanarak Türkiye ekonomisinin Ricardian mı yoksa Non Ricardian mı olup olmadığı belirlemektir. Makalede krizden çıkış Non Ricardian bir ekonomik yapıdan Ricardian bir ekonomik yapıya geçiş olarak yorumlanmıştır. 2000 yılından beri uygulanan istikrar programları ile böyle bir geçişin olup olmadığının anlaşılması için kukla değişkenler test edilmiştir. Türkiye ekonomisinin borçlanma sürecinin Non Ricardian olduğu ve Türkiye'nin henüz krizden çıkmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mali Yaklaşım Modeli, Ricardian ve Non Ricardian Rejimler

Has Turkey Got Out of the Crisis? An Evaluation from a Ricardian Point of View: December 1999 – 2005

ABSTRACT

Recently, Turkey has suffered from the increase in its debts and the deficit of current account balance. It has widely been argued whether it is possible for the increase in debts, both domestic and foreign, to turn into a crisis. Using the instruments of the Fiscal Theory of the Price Level, this study aims to determine whether Turkish economy is Ricardian or Non-Ricardian. The study defines the release from the crisis as a transformation from a Non-Ricardian economic structure to a Ricardian one. Dummy variables have been employed in the analysis in order to find out whether there has existed such a transformation through the stability programs implemented since the year 2000. As a result, it has been found that the process of borrowing of Turkey is Non-Ricardian, and Turkey has not got out of the crisis yet.

Keywords: Fiscal theory of the price level, FTPL, Ricardian and Non-Ricardian regimes.

Giriş

Türkiye'nin 1998 yılında iç borç stoğu 37 milyar dolar, 1999 yılında 42, 2000 yılında 54, 2001 yılında 84, 2002 yılında 91, 2003 yılında 139, 2004 yılında 167 milyar dolar olmuştur. Bunun yanında cari işlemler hesabı açık verdikçe de dış borcu artmaktadır. Bu gelişmeler, Türkiye'nin yeni bir krizle karşı karşıya olup olmadığı tartışmalarını yoğunlaştırmıştır. Bu tartışmalara bir ölçüde katkı yapmak için mali yaklaşım modelinin kamu borçlanma ve enflasyon/kriz sürecine getirdiği açıklamalara başvurmak faydalı olacaktır.

2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizlerini IMF'nin desteği ile atlatan Türkiye Ekonomisi'nde krizin nedeni olarak kamu açıkları veya borçları gösterilmiştir. Enflasyonla mücadele için Aralık 1999 yılında açıklanan üçer yıllık süreçlerle devam ettirilen ekonomik paketlerin hepsinin ortak noktası, kamu borçlarının

* Bu makaleyi Gizem Akman'a itaf ediyorum.

sürdürülebilmesi ve kamu borçlarının azaltılması, bu sayede de enflasyonun düşürülmesi olduğu rahatlıkla söylenebilir. IMF ve kamu otoritesi açısından enflasyonu düşürme ve hiper enflasyondan kaçınma, para politikasından ziyade maliye politikasının önemli olmasının teorik temeli olan (Fiscal Theory of Price Determination) mali yaklaşım teorisidir (Woodford 2000, Canzoneri, Cumby, Diba 2001). Mali yaklaşım teorisi açısından Türkiye’de yaşanan krizin ve kronik enflasyonun sebebinin kamu borçları ve bunun finansmanı olduğu iddia edilmektedir. Woodford izlenirse bu iddia, Ricardian rejimlerle Non Ricardian rejimler arasında bir ayırımın yapılmasını gerektirir. Ricardian rejimlerde para politikası nominal çapa iken, yani fiyatlar para miktarı tarafından etkilenirken (daha doğrusu para talebi tarafından), Non Ricardian rejimlerde borç stoğu (yani kamunun borç kağıtları) nominal çapa rolü oynar (Canzoneri, Cumby, Diba 2001). Mali yaklaşım modelinde fiyatlar genel düzeyi kamunun mali rejim seçimi ile ilişkilendirilmektedir. Kamu borç stoğu, gelecekteki faiz dışı bütçe fazlaları ve senyoraj gelirlerinin (senyoraj gelirleri, mali yaklaşım modelinde para teorisinin modele girişidir) beklenen değerlerine göre fiyatlar genel düzeyi belirlenir. Fiyatlar genel düzeyi, kamunun borç stoğu ile bütçe dengesini ilişkilendiren zamanlar arası bir bütçe kısıtı ile belirlenmektedir. Faiz, para, borç ve fiyatlar genel düzeyi mali yaklaşım modelinde içsel değişkenlerdir. Sistemin politika değişkenleri olan kamu harcamaları, vergi gelirleri ve gelir artış hızı dışsal değişkenler olarak alınmaktadır (Uygur 2002). Bu açıdan da Ricardian (R) rejimlerle Non Ricardian (NR) rejimler arasında bir ayırım yapılabilir. Para otoriteleri Ricardian rejimlerde faizi belirleyebilirler yani faiz dışsal bir değişkendir (Woodford 2000). Para otoritesi NR rejimde faizleri kontrol edemediğinden, fiyatlar genel düzeyinden sorumlu tutulamaz. Buradaki mantık döviz kuru rejimlerine de taşınabilir, Örneğin, Canzoneri, kur peginin (hedefinin veya sabitlenmesinin) NR rejimlerde olmayacağını göstermiştir. Bu açıdan 2000 yılında izlenen kur bazlı enflasyonu kontrol politikasına, mali rejimle ilgili sorunları dikkate almadan başlamak ciddi bir hata olarak yorumlanmaktadır (Süslü 2005).

Mali yaklaşım teorisine göre kriz veya enflasyon, kamu finansmanında Ricardian bir rejimden Non Ricardian bir rejime geçiş olarak tanımlanabilir. Mali yaklaşım modelinde, rasyonel beklentiler teorisyenlerince de savunulan Ricardo eşitliğinin geçerli olmadığı kabul edildiğinde, kamu borç stoğunun realizasyon sorunu fiyatların değişmesi ve servetin yeniden dağıtılmasıyla çözümlenmektedir. Eğer toplum veya onun temsilcisi kamu otoritesi kamu borçları için harcamalarını kısımıyor ve vergileri (özel birimlerin tasarrufları) arttırmıyorsa, enflasyonun yükselmesi ve/veya beklentilerdeki değişikliğe bağlı olarak fiyatların ani yükselmesi, yani ekonomide Non Ricardian bir rejimin oluşması mali yaklaşım teorisinin ulaştığı sonuç olarak yorumlanabilir. Bundan dolayı gerek IMF gerekse kamu otoritesi (Hükümetler) açısından Kasım 2000, Şubat 2001 krizinden sonra ekonomi politikasında kritik unsur maliye politikası olmuştur. Mali yaklaşım teorisinin ortaya koyduğu bilgi, tam tersine çevrilerek, bugün Türkiye’nin krize gidip gitmediği tartışmalarını açıklamak için kullanılabilir. Eğer Son 4 yıl 2 aydır

uygulanan istikrar politikası başarılı ise Türkiye’de mali rejimin Non Ricardian bir yapıdan Ricardian bir yapıya dönmüş olması gerekmektedir. Makalenin amacı da Türkiye’de Aralık 1999-2004 yılları arasında maliye politikasının nasıl bir evrim geçirdiğini Mali yaklaşım teorsine göre araştırmaktır ve kriz tartışmalarına bir açıklık getirmektir. Çalışma Canzoneri, Cumby ve Diba’nın 2001 tarihli makalesindeki modele dayanmaktadır. Her ne kadar onların makalesi Ricardian rejimlerle Non Ricardian rejimler arasındaki testlerin güçlükleri üzerine yoğunlaşsa bile test edilecek bir çerçeve sunmaktadırlar. Makalenin ilk bölümünde Ricardian ve Non Ricardian kamu rejimleri tanımlanacaktır. İkinci bölümünde ise maliye politikası incelenecek, son bölümde de bu test edilecektir.

1.Ricardian Rejimin Mantığı

Bu kısımda Canzoneri’ye dayanılarak Ricardian bir rejimde maliye politikasının gereği tanımlanacaktır. Bu temelden hareket edilerek Non Ricardian rejimlerde maliye politikasının gerekleri belirlenecektir.

Mali yaklaşım teorisi, fiyatlar genel düzeyini hükümetin bütçe kısıtının şimdiki değeri ile uyumlu olarak tanımlamaktır. Ortaya çıkacak fiyat düzeyi veya değişimi kamu bütçesi ile bağlantılı olacaktır. Mali yaklaşım modeline bu açıdan fiyatların yapışkan veya esnek olması bir limit veya sınırlama getirmez. Ricardian veya Non Ricardian rejimlerin belirlenmesinde ayırıcı olan unsur tek başına kamu bütçesinden başka bir şey değildir. Nominal değerler kamu bütçesi j dönemi için aşağıdaki gibi yazılır.

$$B_j = (T_j - G_j) + (M_{j+1} - M_j) + B_{j+1}/(1 + i_j) \quad (1)$$

(1) nolu denklemden B_j, M_j j döneminin başındaki kamu borç stoğu ile parasal tabanı ifade etmektedir. $T_j - G_j$ j dönemi içindeki bütçe fazlasını göstermektedir. i_j j döneminin faizidir. Kamunun bütçe kısıtının söylediği şudur ki, borcun ödenmesi için bütçeden pay ayrılması, parasallaşma (senyoraj gelirleri) ve yeniden borçlanma olmak üzere üç yol bulunduğu. Burada belirtmek gerekir ki nominal varlıkların (kamu kağıtları ile para) sadece kamu tarafından arz edildiği varsayılmaktadır. Bu nominal varlıkların nominal değerleri dönemin başında belirlenmiştir. Reel değerleri de fiyatlar genel düzeyine bağlıdır. Bunun görülebilmesi için kamunun toplam nominal varlığını GSMH nin bir oranı olarak ifade etmek, analizi ve ampirik verileri takip etmeyi kolaylaştıracaktır. Birkaç işlem yapılarak (1) nolu denklem (2) nolu denkleme dönüştürülebilir. Bu $j+1$ döneminin nominal varlıkları iskonto edilerek j dönemine indirgenir.

$$\left(\frac{y_{j+1}/y_j}{(1+i_j)(P_j/P_{j+1})} \right) \text{ indirgeme veya iskonto oranıdır.}$$

$$\frac{B_j + M_j}{P_j y_j} = \left[\frac{T_j - G_j}{P_j y_j} + \left(\frac{M_{j+1}}{P_j y_j} \right) \right] + \left(\frac{y_{j+1} / y_j}{(1 + i_j) \left(\frac{P_j}{P_{j+1}} \right)} \right) \left(\frac{M_{j+1} + B_{j+1}}{P_j y_j} \right) \quad (2)$$

(1) nolu bütçe denkleminin dönüşmüş versiyonu olan (2) nolu denklem, kamunun toplam nominal varlıklarının, merkez bankasından yapılan transferlerinin dahil olduğu bütçe fazlasının, GSYİH ye oranı ile gelecek dönemdeki nominal varlıklarının GSYİH'ye oranının, j dönemine indirgenmiş değerlerinin toplamını göstermektedir. (2) nolu denklemdeki büyüklükler basit bir versiyonda yeniden kurgulanabilir.

$$w_j = s_j + \alpha_j w_{j+1} \quad (3)$$

w_j , j dönemindeki varlıkların GSYİH oranı, s_j , j dönemindeki bütçe fazlasının GSYİH oranını, α da indirgeme faktörünü göstermektedir. (3) nolu denklem, Woodford (1995,2001) tarafından geliştirilen kamunun zamanlar arası bütçe dengesinin daha yalın bir ifadesidir. (3) nolu denklem kullanılarak cari t dönemi için kamunun gelecekteki borç düzeyi ile ilgili beklentiler, dikkate alınarak zamanlar arası kısıtın şimdiki değeri aşağıdaki gibi tanımlanabilir.

$$w_j = s_j + E_t \sum_{k=t+1}^{+\infty} \left(\prod_{k=t}^{j-1} \alpha_k \right) s_j \quad (4)$$

$$\lim_{T \rightarrow \infty} E_t \sum_{j=t+1}^{+\infty} \left(\prod_{k=t}^{j-1} \alpha_k \right) w_{t+T} = 0 \quad (5)$$

Yukarıdaki iki şart zamanlar arası bütçe dengesinin eş değeridir. Mali yaklaşım modeli fiyatları, yukarıdaki iki koşula dayanarak tanımlamaktadır. Woodford`da bu sonucun çıkmasının sebebi, hane halklarının faydayı maksimize etme istekleridir. Yukarıdaki (5) nolu denklem hane halklarının bütçe geçişlilik şartıdır: Kamunun gelirlerinin indirgenmiş değerleri, kamu borçlarına eşitlendiği sürece (5) nolu sonuç ortaya çıkacaktır (Kocherlakota, Phelan 1999). (5) nolu denklem çok basit iki dönemli bir ekonomi için düşünülürse, kamu borçlarının değeri 3. dönem için sıfırdır. Çünkü bütün kamu borçlarının iktisadi birimlerden vergi ile karşılanması gerekmektedir (Bassetto 2000). (4) nolu denklemin nasıl ele alınması gerektiği ve çözümlemesi aşağıdaki gibi açıklanabilir.

(4) nolu denklemdeki s, maliye politikası açısından dışsal bir değişken iken, indirgeme faktörü ve borcun GSYİH oranı, dengede bir sebep değil bir sonuçtur. Kamunun bütçe fazlası politik otorite tarafından belirlenir. Kamunun

seçtiği herhangi bir s düzeyi, (4) nolu eşitliği gerçekleştirmeyebilir. Bu durumda indirgeme faktörünün görevi (4) nolu denklemde dengeyi sağlamaktır. w_t 'nin değeri de dengede belirlenir. $w_t = M_t + B_t / P_t y_t$ büyüklüğü, (4) nolu denklemin dengesini kurmak için nasıl değişeceğinin belirlenmesi ve fiyatlar genel düzeyini açıklamak için önemlidir. Nominal mali varlıkların dönemin başında sabit olmalarına rağmen, nominal gelirdeki (fiyatlar genel düzeyi, ki bundan sonra nominal gelir değişikliği denildiğinde fiyatlar genel düzeyindeki değişme kast edilmektedir) değişiklik w_t 'yi denge için düzenler. (4) nolu eşitliği sağlama görevi indirgeme faktörünüdür.

Ricardian ve Non Ricardian rejimlerin tanımlanması, kamunun bütçesinin şimdiki değeri kullanılarak yapılabilir. Kısaca (4) nolu denklem yardımıyla yapılabilir: Kamu fazlası keyfi bir şekilde kamu borçlarının düzeyi dikkate alınmadan belirleniyorsa, indirgeme faktörü ve/veyahut nominal gelirdeki değişiklik (4) nolu denklemin gerçekleşmesini sağlıyor ise non Ricardian bir rejimden bahsedilir. Kamu fazlası (4) nolu eşitliği sağlarken indirgeme faktörü değişmiyorsa, Ricardian bir rejimden söz edebiliriz. Özetle NR rejimlerde nominal gelirin değişmesi gerekmektedir. Nominal gelirdeki değişime, reel gelir ile fiyatlar genel düzeyi arasındaki fark olarak bakılmalıdır.

Ricardian rejimleri tanımlamak için hareket noktası bir kural tanımlamak olacaktır.

$$s_j = c_j w_j + \varepsilon_j \quad (6)$$

c katsayısı içinde bulunan zamana veya döneme göre borç, kamu tasarruf uyum katsayısıdır. Kısacası mali yansıma katsayısı olarak isimlendirilebilir. ε tesadüfi bir değişkendir. Ekonomideki beklenilmeyen gelişmeleri ve şartları bünyesinde toplamaktadır. Örneğin bir işsizlik şoku gibi.

İlk olarak buradaki parametrelerin belirlenmesi ile ilgili bir varsayım yapılması gerekmektedir. Önce c_j , sonra α_j , daha sonra da ε_j belirlenmektedir. ε_j nin sabit olduğu varsayılmaktadır. Bu varsayıma ilave olarak Ricardian rejimi tanımlamak için, (6) nolu denklemle bağlantılı iki koşul gerekmektedir

$$\text{Koşul 1} \quad 0 \leq c_j < 1, \quad c_j > c^* > 0$$

ve

$$\text{Koşul 2} \quad D \equiv 1 + \sum_{j=t+1}^{+\infty} \left(\prod_{k=t}^{j-1} \alpha_k \right) < +\infty$$

Yukarıdaki ilk koşul hem teknik hem de teorik açıdan gereklidir. Model bazı açılardan sınırlanmaktadır. Mali yansıma katsayısının bir sabit olarak önceden belirlendiğini, kamu borcunun değişmesine rağmen bu parametrenin veri

bir büyüklük olduğunu kabul ediyoruz. Yani $c \geq 0$ 'dır. $c < 1$ olması da akla uygun bir varsayımdır. İkinci kısıt teknik bir koşul olarak indirgeme faktörü ile ilgilidir. NR rejimler açısından kamu bütçesinin şimdiki değerini tanımlarken, kamu fazlasının GSYİH ye oranı veri alınmaktadır. Bu varsayım altında ikinci kısıt, daha çok zımnen Non Ricardian rejimleri analiz etmek için kullanılmaktadır. Koşul ikideki indirgeme faktörü α_j bir den küçük, büyük veya bir e eşit olabilir. Olasılık olarak birden büyük veya eşit olma ihtimali düşünülse bile bu mümkün değildir. Non Ricardian rejimler açısından belirli bir zaman baz alındığında gerek büyüme gerekse ortalama varlık getirisi α_j , bir den küçük alınır. Bu varsayım ekstra ampirik kısıtlar gerektirmez.

Tekrar birinci koşula dönülürse, c nin pozitif olması ve c^* den daha büyük olması Ricardian rejimi tanımlamak için önemlidir. Eğer c sıfır ise, kamunun borçlarını çevirme niyetinde olmadığı iddia edilebilir. Pozitif bir c yani mali yansıma katsayısı, özel sektör için s_j nin istikrarlı bir şekilde artması, borçların ödeneceği anlamına gelir. Dolayısıyla (6) nolu denklem, Ricardian rejimler açısından bir sonuç taşımaktadır: Daha sonraki dönemlerde de tasarrufların artmasını bekler. Gerek c_j gerekse α_j 'nin önceden belirlenmiş olması ekonomideki her türlü değişmeyi mali politika açısından ε_j 'da toplar.

Hipotez: Varsayıyoruz ki önce c_j , daha sonra α_j ve sonra da ε_j belirlenmiştir. İndirgeme faktörü $\alpha_j > 0$, Koşul 1 ve Koşul 2 geçerli ise, (3) nolu denklem (6) nolu mali kural ile birlikte (4) nolu zamanlar arası bütçe dengesini herhangi bir kamu borç stoğu için sağlayabiliyorsa, (6) nolu denklem Ricardian'dır.

Yukarıdaki teoremin arkasındaki ispatın mantığı şudur; kamu borcundaki artış ile kamu tasarrufunu tanımlayan parametreler olan c_j ve α_j sabit olarak alınmaktadır. Bütün j ler için $c_j = c \geq 0$, $\alpha_j = \alpha < 1$ dir. Mali yansıma katsayısının $c=0$ olduğunu varsayarak, maliye politikasının dengesiz olacağı gösterilebilir. $c=0$ iken, (3) nolu bütçe denklemi dinamik olarak kararlı bir denklem değildir. Bu denklemin kökü $1/\alpha$ dır ve birden büyüktür. $c=0$ iken (3) nolu denklem birinci derece fark denklemine dönüştürülüp, türdeş formu tanımlanarak kökü bulunabilir.

$$\alpha w_{j+1} - w_j = s_j$$

$$w_{j+1} = \frac{1}{\alpha} w_j + \frac{1}{\alpha} s_j$$

$$w_t = \left(\frac{1}{\alpha}\right)^t w_0 \quad t=1, \dots, j \quad (7)$$

Non Ricardian bir ekonomide w_t artarken, (4) nolu denklemdaki eşitlik bu istikrarsız kök ile sağlanmaktadır. (3) nolu denklem için de (6) nolu denklemi koyarak ikame edersek kök $\frac{(1-c)}{\alpha}$ olur.

$$w_j = c_j w_j + \varepsilon_j + \alpha w_{j+1}$$

Türdeş formu alınırsa

$$0 = \alpha w_{j+1} - (1-c)w_j$$

$$w_t = \left(\frac{1-c}{\alpha}\right)^t w_0 \quad t=1, \dots, j \quad (8)$$

Eğer mali düzenleme katsayısı c , $\frac{(1-c)}{\alpha} < 1$ ise (ki bu katsayının böyle

bir değer alıp almayacağı faiz ile büyüme arasındaki açıklığa bağlıdır) bütçe koşutu olan (4) nolu denklem dinamik açıdan istikrarlıdır. Aynı zamanda kamu borç stoğu için gerekli koşul sağlanmaktadır. Dolayısıyla kamunun borçlandığı bir ekonomide Koşul 1 yorumlandığında mali yansıma katsayısının pozitif olması veya pozitif yönde küçük bir değişiklik (4) nolu eşitliği sağlayacaktır. Çünkü indirgeme faktörünün varlığı T sonsuza giderken w_{t+T} 'yi sifıra yaklaştırır. Bunun için pozitif bir c gereklidir. Mali yansıma katsayısının artması istikrarı sağlar. Daha genel olarak yukarıdaki (6) nolu denklemi dikkate alarak bir tanımlama yaptığımızda T dönemindeki borç için s_t daki artış w_{t+1} azaltıyorsa, üstelik s_{t+1} de pozitif olmayı ve t+1 döneminde yapılan ödeme de w_{t+2} azaltıyorsa ricardian bir rejimden bahsedebiliriz. Bu durumda T sonsuza giderken w de sıfır olur. T dönemindeki borç için, s_t daki artışa rağmen w_{t+1} artıyorsa NR den söz edebiliriz. (3) ve (6) nolu denklemleri bir araya getiren (8) nolu denklem, Ricardian hipotezini test etmek imkanı vermektedir. Eğer mali yansıma katsayısı 1 den büyük ise 4 nolu eşitlik indirgeme faktörü tarafından sağlanacaktır.

2.Ampirik Test

Ricardian ve Non Ricardian rejimleri bir birinden ayırt etmek için (8) nolu denklem baz alınarak aşağıdaki denklem kullanılacaktır. Analizde dikkate alınan dönem 1980-2003 yılları arasındadır. Veriler TCMB veri dağıtım sistemi ve Hazine'den sağlanmıştır. Kamu borç stoğunun logaritması alınmıştır. Veriler Eview programında işlenmiştir. Bu çalışmada (Kamu borcu+ Baz Para)/GSYİH (KB) hasıla oranı w nin yerine kullanılmıştır. Uygun gecikme uzunluğu Schwarz Kriterine göre sağlanmıştır. Aşağıdaki denklem için uygun gecikme uzunluğu bir olarak bulunmuştur.

$$KB_t = c_0 + c_1 KB_{t-j} + e_t \quad (9)$$

Tablo1: Kamu Borç Dinamiği

Bağımlı değişken: KB				
Yöntem: En Küçük Kareler				
Dönem: 1980 2004				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	0.395091	0.153194	2.579025	0.0175
C(2)	1.013309	0.013001	77.94374	0.0000
R-squared	0.996555	Mean dependent var		11.70856
Adjusted R-squared	0.996391	S.D. dependent var		3.911045
S.E. of regression	0.234949	Akaike info criterion		0.024044
Sum squared resid	1.159221	Schwarz criterion		0.122783
Log likelihood	1.723490	F-statistic		6075.227
Durbin-Watson stat	2.166933	Prob(F-statistic)		0.000000

(9) nolu denklemin F değeri, elde edilen belirlilik katsayısı (R^2), DW değeri istatistiki açıdan uygun bir denklem olduğunu göstermektedir. Bu denkleme göre cari dönemde kamu borcundaki %1 lik bir artış, bir sonraki dönem kamu borcunu %1.01 oranında artırıyor. Bulunan katsayılar istatistiki açıdan anlamlıdır. Mali yansıma katsayısı 1 den büyük olması Türkiye'deki kamu borçlanma sürecinin Non Ricardian olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın amacını oluşturan, 2000 yılından beri uygulanan istikrar programının ve alınan yapısal tedbirlerin mali rejimi değiştirip değiştirmediğini anlamak için, kukla değişken yöntemine başvurulmuştur. Kukla değişken için 2000 yılından itibaren olan dönemlere 1, öncesine 0 verilmiştir. (9) nolu denklemin kukla değişkenli testi, hem sabit katsayısı hem de eğilim katsayısı için aşağıdaki (10) nolu denklem yardımıyla yapılmıştır. (10) nolu denklemin sonuçları tablo 2 'de verilmiştir.

$$KB_t = \beta c_1 + \sum_{i=1}^k c_i KB_{t-i} + \sum_{i=1}^k c_i KUK + \sum_{i=1}^k c_i KUKKB_{t-i} + v_t \quad (10)$$

Tablo 2: Türkiye Mali Rejim Değişikliği

Bağımlı değişken: KB				
Yöntem: En Küçük Kareler				
Dönem: 1980 2004				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	0.256863	0.193162	1.329780	0.1993
C(2)	1.029031	0.018631	55.23365	0.0000
C(3)	1.478122	3.245027	0.455504	0.6539
C(4)	-0.096802	0.186081	-0.520214	0.6089
R-squared	0.996813	Mean dependent var		11.70856
Adjusted R-squared	0.996310	S.D. dependent var		3.911045
S.E. of regression	0.237581	Akaike info criterion		0.120158
Sum squared resid	1.072453	Schwarz criterion		0.317635
Log likelihood	2.618187	F-statistic		1980.961
Durbin-Watson stat	2.484583	Prob(F-statistic)		0.000000

T dönemindeki borç için, s_t daki artış w_{t+1} azaltıyorsa, üstelik s_{t+1} de pozitif olmayı ve t+1 döneminde yapılan ödemeyi de w_{t+2} azaltıyorsa, Ricardian bir rejimden bahsedilebileceği söylenmişti. Bu durumda yukarıdaki denklemde mali yansıma katsayıları olan C_i lerin azalması, yani kukla değişken katsayılarının negatif ve istatistiki açıdan anlamlı olması gerekir. İlave edilen kukla değişkenler sonucu anlaşılmalıdır ki, gerek sabit gerekse eğilim katsayısı 2000 yılından sonraki istikrar programı sonucu değişmemiştir. Kukla değişkenlerin katsayıları istatistiki açıdan anlamsız çıkmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de kamu borçlanma sürecinde Non Ricardian yapı sürmektedir.

Sonuç

Testlerden çıkan sonuç dikkate alındığında, Türkiye’nin uygulanan istikrar programları yardımıyla krizi atlattığını iddia etmek zordur. Ekonomideki mali rejim Ricardian yapıyı göstermemektedir. Non Ricardian yapı hala devam etmektedir. Makro ekonomik istikrarın temel şartlarından biri olan fiyat istikrarının hedefine ulaşılmasında, kamu borç stoğuna ilişkin gelişmelerin ekonomi için risk unsuru olma ihtimalinin azalması önemli rol oynamaktadır. Bu çerçevede mali disiplinin sağlanması, borçlanma maliyetinin azaltılması, borç stoğunun vadesinin uzatılması, borcun sürdürülebilirliği beklentilerini etkilemesi açısından hayati öneme sahiptir. Türkiye önümüzdeki dönemlerde de kamu mali disiplinin sürdürerek ekonomisini Ricardian bir rejime dönüştürebilir. Dönüştürdüğü ölçüde de krizden uzaklaşır. 2000 yılı istikrar programı ve gelen krize rağmen 2001 yılından itibaren IMF destekli programın getirdiği borç, vade ve faizlerindeki iyileşmeye olumlu olarak bakılabilir. Ancak kamu kağıtlarının faize ve kura duyarlı olması, son yıllarda dolar karşısında değerlenen TL nedeniyle, kamu borcunun toplamda artmasına rağmen kamu borcunun GSYİH oranının azalmasını yanlış yorumlamamak ve kamu borçları hakkında aşırı bir iyimserliğe kapılmamak gerekmektedir. Bu çalışmadan çıkan sonuç ekonomik yapının non Ricardian olduğudur. Dolayısıyla izlenen istikrar programının en önemli bacağı olan bütçe dengesi, kamu reformu ve mali disiplinin devam ettirilmesi Türkiye açısından hayatidir.

KAYNAKÇA

- Basetto, Marco, (2000) “A Game-Theoretic View of the Fiscal Theory of the Price Level”, *Econometric Society World Congress 2000, Contributel Paper*, [http:// netec.mcc.ac.uk / WoPEc / data / Papers / ecmwc20001492.html](http://netec.mcc.ac.uk/WoPEc/data/Papers/ecmwc20001492.html), pp.2-22.
- Canzoneri, M.B., R.E.Cumby, B.T. Diba, (2001), “Is the Price Level Determined by the Needs of Fiscal Solvency”, *American Economic Review*, December 2001, 1221-1238
- Kocherlakota Narayana, Christopher Phelan, (1999) “Explaining the Fiscal Theory of the Price Level”, *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review*, Vol.23, No.4, pp.14-23.
- Süslü, Bora, (2005), *Türkiye’de Fiyat İstikrarını Sağlamada Olası Çapaların Rolü*, Muğla Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.,ss.1-256.
- Uygur, Ercan. (2002), “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, *İşletme ve Finans*, 22 Mayıs,ss.1-35.
- Woodford, Michael. (2000), “Fiscal Requirements for Price Stability”, [www.nber .org](http://www.nber.org), pp.1-72.